

VIAȚA CA BIRUINȚĂ ASUPRA MORȚII

Daniela Filip

Mă voi opri, pentru început, asupra felului în care moartea este abordată din punct de vedere tradițional și religios - înaintea unei tematizări filosofice propriu-zise – în spiritualitatea română. De aceea, se va avea în vedere, mai mult caracterul unei investigații asupra mentalului colectiv referitor la moarte în secolele XV – XIX, în măsura în care orice societate tradițională își dezvoltă discursul în jurul unuia din punctele focale, adică moartea.

Atunci cînd folosesc termenul de ‘cultură populară’ sau de ‘societate tradițională’ mă refer la un tip de societate caracterizat prin inexistența unui discurs laic. Prin urmare această analiză poartă pe terenul ‘ideilor și credințelor religioase’. Aici însă trebuie să observăm ambiguitatea dintre acele ‘idei și credințe’ care se leagă de vulgata teologiei creștine și cele care sunt fie mai ancestrale, fie constituie expresia unei decantări paremiologice a unei experiențe nemijlocite de viață. “Români erau deja creștini în secolul al IV-lea, cînd slavii încă nu-și începuseră migrațiile în Europa orientală. Dar Biserica de pe teritoriul unde se vorbește românește nu s-a putut constitui ierarhic decît după ce s-au ivit Statele, iar aceasta nu s-a întîmplat decît în secolul al XIV-lea, după o mie de ani în timpul căroro popoare germanice, mongoli, slavi, turci și fino-ugrieni străbătuseră fosta provincie romană numită Dacia. Legată de popoarele occidentale prin legături lingvistice și genetice, România – prin care înțelegem o entitate etnică ce n-a fost decît foarte scurtă vreme o entitate geografică – îmbrățișase creștinismul oriental, dar nu avusese niciodată o Biserică îndeajuns de puternică pentru a purcede la persecuții împotriva vrăjitoriei. De aceea, aceasta nu este atestată de izvoare scrise provenind de la persecutori; ea este atestată doar sub forma unei credințe populare, în stabilirea căreia Biserica n-a intervenit deloc.”¹

Datorită acestei carente istorice cultura română rămîne, pînă la începuturile modernității (în al treilea deceniu al secolului XIX o cultură eminentamente populară în care teologia propriu-zisă nu este asimilată ca un element structural (pe calea unui învățămînt teologic avînd o altă destinație decît mediile clericale) ci la nivelul unor segmente de discurs asimilate și integrate percepției realului proprie unei societăți orale în care influențele pagîne nu au fost niciodată total eradicate. Dacă tema morții ca pasaj, ca trecere, e proprie atât religiilor pagîne cît și creștinismului, o altă temă majoră care articulează discursul asupra morții rămîne să se manifeste distinct în cele două registre : Providență în discursul religios și fatalitate în cel popular.

Fără a neglija discursul religios, voi acorda o mai mare atenție celui popular. Aceasta deoarece cultura română (de care nu putem vorbi, în accepțiunea uzuială a termenului, decît după 1848) se afirmă în mod repetat în descendența acestei culturi populare. Primele generații de intelectuali români propriu-zisi sunt puternic marcate de mediul occidental în care și-au făcut studiile și împărtășesc o vizionare raționalistă și mai ales romantică. Ori atât raționalismul cît și romanticismul au ca trăsătură proprie un anticlericalism funciar și reacția la ideologia Bisericii. Pe de altă parte, cultura română incipientă nu se poate revendica exclusiv de la metodologile occidentale pe care le pune în joc. Pentru a da o dimensiune națională acestor tehnici însușite în Apus, ele sunt aplicate unui obiect propriu : folclorul și trecutul istoric (și acesta puternic folclorizat). Acest ‘obiect de studiu’ dobîndește relevanță doar datorită metodologiei occidentale cu care este investigat. Filosofia românească (de care se poate vorbi abia odată cu începutul secolului XX) în măsura în care nu e doar epigonat al școlilor occidentale, e un amestec de idei în vogă în Europa și de sublimare intelectualistă a spiritualității tradiționale românești. Inadvertența metodelor de analiză la obiectul lor (cultura populară) dă naștere unei crize care se exprimă sub forma dezbatării asupra ‘identității naționale’. ‘Identitatea națională română’ se exprimă